

Vondsten van enkele zeldzame watergebonden ongewervelden tussen 2011 en 2014

Nobby THYS

Nieuwe prinsstraat 11, B-3012 Leuven (e-mail: Nobby.thys@scarlet.be)

Abstract

Recent Belgian records of some rare and interesting aquatic invertebrates are presented. Some comments on their ecology and distribution are given. *Datonychus angulosus* (Boheman, 1845) (Curculionidae) is new for Flanders, *Barbronia weberi* (Blanchard, 1897) (Hirudinea) is new for Belgium.

Keywords: aquatic invertebrates, rare species, faunistics, Belgium, *Barbronia weberi*

Samenvatting

Recente Belgische waarnemingen van enkele zeldzame en interessante aquatische invertebraten worden aangehaald. Bijkomende details over hun ecologie en verspreiding worden eveneens gegeven. *Datonychus angulosus* (Boheman, 1845) (Curculionidae) is nieuw voor Vlaanderen, *Barbronia weberi* (Blanchard, 1897) (Hirudinea) is nieuw voor België.

Résumé

Quelques données récentes sur des invertébrés aquatiques rares et intéressants sont présentées. Des commentaires sur leur écologie et leur distribution sont donnés. *Datonychus angulosus* (Boheman, 1845) (Curculionidae) est nouveau pour la Flandre et *Barbronia weberi* (Blanchard, 1897) (Hirudinea) nouveau pour la Belgique.

Inleiding

Sinds 2011 werden door de auteur geregeld staalnames genomen in allerlei bronnen, stilstaande en stromende waterlopen. Hierbij kregen naast de aquatische insecten ook andere minder vaak door entomologen bestudeerde groepen aandacht (platwormen, waterslakken, bloedzuigers...). Van de meest bijzondere waarnemingen wordt hier een overzicht gegeven.

Alle specimens worden bewaard in de persoonlijke collectie van de auteur.

Resultaten en Discussie

INSECTA

COLEOPTERA

HYDROCHIDAE

Hydrochus nitidicollis Mulsant, 1844

Hydrochus nitidicollis is een oeverkruiper (Hydrochidae) van 2.4 tot 2.7 mm die op 11.VI.2014 werd gevonden in een afgesloten meander nabij de Hamerstraat in Zichem. Het betreft een grote meander en

enkel de oever waar een gedeelte open bodem (zandleem) te zien is, werd bemonsterd. Het dier kwam voor in de oeverzone, die deels vrij is van organisch materiaal (doordat vissers deze toegang open houden ?) en deels bedekt met fijn organisch materiaal. Anderzijds zorgt mogelijke windwerking ook voor een oever waar steeds ook wat kale grond aanwezig is.

In Nederland wordt het habitat omschreven als oevers van rivieren en ‘meren’ waar ook grind aanwezig is en wordt de status van de soort omschreven als misschien inheems en zeer zeldzaam (DROST *et al.*, 1992). Anno 2014 is de soort in Nederland zeer zeldzaam en gekend van telkens één plaats in vier provincies maar Nederland zit aan de grens van het noordareaal van deze soort (Jan CUPPEN pers. med.). In Nederland werd de soort gevonden in locaties met een anorganische bodem van zand, zowel stilstaand als (langzaam) stromend water. Bij stilstaande wateren komt de soort enkel voor in spaarzaam begroeide (of recent gegraven/vergraven) poelen (Jan CUPPEN pers. med.). www.coleo-net.de meldt deze soort als West- en Zuidwest Europese soort die voorkomt tot België en Nederland. In Duitsland zijn de vindplaatsen schaars en gaat het meestal om oude waarnemingen. Recent werd de soort enkel nog gemeld uit Pfalz en het Reinland en staat ze dan ook op de Duitse rode lijst als ‘extreem zeldzaam’ en voor de deelstaat Bayern als ‘Met uitsterven bedreigde soort’ (HEBAUER, 1992). In Frankrijk is de soort vrij algemeen in rivieralleen (QUENEY pers. med.). In Engeland zijn slechts tien 10km-hokken gekend, waarvan slechts vier na 1980. De soort is er kwetsbaar volgens de IUCN-criteria en is opgenomen in het UK Biodiversity Action Plan (UKBAP). Het habitat werd daar omschreven als delen van stilstaand water met grof grind op een keienstrand aan de randen van rivieren en open waterlichamen nabij rivieren (FOSTER, 2010).

HYDRAENIDAE

Limnebius nitidus (Marshall, 1802)

Op 21.V.2014 werd de waterkruiper *Limnebius nitidus* gevonden in een poel in de Demervallei te Begijnendijk waarvan het watergedeelte flink begroeid is met Mannagras (*Glyceria fluitans*). De oevers worden open gehouden door betreding van een paard en een ezel. *Limnebius nitidus* is een kleine soort van ongeveer 1.5 mm groot en een bewoner van schone, kleinere stilstaande wateren en langzaam stromende wateren in kleigebieden (DROST *et al.*, 1992). Er is weinig gekend over de verspreiding van deze soort. In Ierland is de soort bedreigd (NELSON, 1996), in Tsjechië uitgestorven (BOUKAL, 2008), in Duitsland bedreigd (HENDRICH, 2005).

DYTISCIDAE

Hydroporus longicornis Sharp, 1871

De waterroofkever *Hydroporus longicornis* wordt hier voor het eerst sinds 1985 weer gemeld voor België. DROST *et al.* (1992) meldden de soort in 1985 in België en Duitsland in de grensrivier de Inde. Ze beschrijven de soort als acidofiel en koudstenotherm en het habitat als bronnen met veenmos (*Sphagnum* sp.).

De soort werd gevonden op 25.VII.2013 in Gouvy, nabij de grens met Luxemburg in de afloop van een diffuse bron. De bronbodem is er erg modderig en regelmatig nemen everzwijnen hier een bad. De bron loopt door een naaldbos, maar buiten het bos ontstaat er een soort moeras dat volledig met vegetatie is begroeid. In de modderige plekken die ontstaan tijdens betreding werden meerdere exemplaren aangetroffen.

HALIPLIDAE

Haliplus obliquus (Fabricius, 1787)

DROST *et al.* (1992) omschrijven het leefgebied van *Haliplus obliquus* als stilstaande wateren met kranswervevegetaties, met een zekere voorkeur voor diepere wateren. Volgens BOSMANS (1994) is deze soort sterk bedreigd en werd de soort na 1950 enkel nog aangetroffen in Wijtschate (West-

Vlaanderen). De oudere vindplaatsen situeren zich aan de kust, in het Brusselse en in de regio ten noorden en ten noordwesten hiervan.

Recent werd de soort aangetroffen te Leuven, Leopoldspark, 06.X.2012, leg. N. Thys; Virton, Vallée de la Claireau, 09.IV.2014, leg. N. Thys; Wellen, Broekbeemd, 2.VIII.2014, leg. N. Thys en De Panne, Westhoek, 12.IV.2009, leg. en det. Volckaert (www.waarnemingen.be).

De locatie in Virton werd slechts kort bemonsterd en er werd enkel *H. obliquus* aangetroffen. Opvallend is dat *H. obliquus* in een vijver, gelegen in het Lovenarenbroek (Leopoldspark te Kessel-lo) vergezeld werd door meerdere *Halipilus*-soorten nl. *Halipilus flavicollis* Sturm, 1834, *Halipilus lineatocollis* (Marsham, 1802), *Halipilus ruficollis* (De Geer, 1774) en een andere soort uit dezelfde familie nl. *Peltodytes caesus* (Duftschmid, 1805). In een vijver in het alkalisch laagveen in de Broekbeemd werden naast *H. obliquus* ook volgende watertreders aangetroffen: *Halipilus flavicollis* Sturm, 1834; *Halipilus fluviatilis* Aubé, 1836; *Halipilus heydeni* Wehncke, 1875; *Halipilus ruficollis* (De Geer, 1774) en *Peltodytes caesus* (Duftschmid, 1805). *Halipilus flavicollis* is net als *H. obliquus* (als larve) een kranswiereter, maar de overige soorten zijn vermoedelijk algeneters (DROST *et al.*, 1994).

Jos Gysels determineerde de aanwezige kranswieren in Wellen en Virton als Gewoon kransblad, *Chara vulgaris*.

Halipilus sibiricus Motschulsky, 1860

Volgens LUNDMARK *et al.* (2001) is *Halipilus wehncke* Gerhardt, 1877 een junior synoniem van *H. sibiricus*. DROST *et al.* (1992) omschrijven het leefgebied van deze soort (vermeld onder de naam *H. wehncke*) als schone, stilstaande, maar vooral langzaam stromende wateren zoals gekanaliseerde beken. Volgens BOSMANS (1994) is deze soort in Vlaanderen niet meer aangetroffen sinds 1920 en dus vermoedelijk uitgestorven. Van de vier gekende oude vindplaatsen situeren zich er twee in het Brusselse, één in Antwerpen en één in Dendermonde.

Onder de *Halipilus sibiricus* naam staan er drie waarnemingen op www.waarnemingen.be waarvan er eentje twijfelachtig is (Achel, HENDRICKX, 02.I.2014) omdat het mannelijk genitaalapparaat niet werd onderzocht, wat nodig is om uitsluitel te kunnen geven over de exacte soort.

Hier worden twee geverifieerde (op basis van het mannelijk genitaal) waarnemingen vermeld nl. Diest, Webbekoms broek, 04.VIII.2013 en Gouvy, Limerlé, 25.VII.2013. De Vlaamse locatie in Diest betreft een langzaam stromend beekje, net buiten de buitendijk van het overstromingsgebied Webbekoms broek. De Waalse locatie betreft Lac de Cherapont, een meer dat deels ook dienst doet als recreatiemeer. Het dier werd hier gevangen nabij de zone waar wit zand aangevoerd is ten behoeve van de (zwem)recreatie.

CURCULIONIDAE

Datonychus angulosus (Boheman, 1845)

Op 15.V.2013 werd de snuitkever *Datonychus angulosus* aangetroffen te Kessel-Lo (Leuven), in het Lovenarenbroek. De soort bevond zich op Moerasandoorn (*Stachys palustris*). Naast deze plant kunnen ook Gewone hennepnetel (*Galeopsis tetrahit*) en Wolfspoot (*Lycopus europaeus*) als waardplant gebruikt worden. Dit is de eerste waarneming voor Vlaanderen (DELBOL, 2013).

CHRYSOMELIDAE

Prasocuris junci (Brahm, 1790)

Na 1988 werd het bladhaantje *Prasocuris junci* in België enkel nog aangetroffen te Teuven (25.IV.2011) en Lubbeek (18.V.2013) (<http://home.zonnet.nl/winkelman114/NL/refBE.htm#PRASJUNC>). De vindplaats in Lubbeek van 18.V.2013 betrof een vegetatie met zeggen en lager gelegen zones met Beekpunge (*Veronica beccabunga*), waarop de kevers aangetroffen worden. De kever komt voor op Beekpunge en aanverwante planten alsook Grote waterranonkel (*Ranunculus peltatus*) (WINKELMAN, 2013).

In 2014 werden op www.waarnemingen.be vijf observaties van deze soort gemeld: Zandvoorde (West-Vlaanderen) 03.V.2014: leg. en det. N. Thys; Maaseik (Limburg) 06.VII.2014: leg. en det. N. Thys; Virton (Luxemburg) 09.IV.2014: leg. en det. N. Thys; Egenhoven (Vlaams-Brabant) 20.IV.2014: leg. en det. Johan R. en Schepdaal (Vlaams-Brabant) 30.III.2014 leg. en det. Elisabeth Godding. Vermoedelijk draagt het verschijnen van het determinatieboek “De Nederlandse Goudhaantjes” bij tot het verhoogde aantal waarnemingen van deze en andere bladhaantjes vanaf 2014.

TRICHOPTERA

BERAEIDAE

Beraea maurus (Curtis, 1834)

De kokertjes van *Beraea maurus* werden gevonden in enkele bronnen te Lubbeek (Vlaams-Brabant) op 21.IX.2013 leg N. Thys, det. K. Lock. De kokertjes zijn ca 2 cm lang en ca 4 mm dik en opgebouwd uit zandkorreltjes. Ze waren te vinden tussen mos, bladval of ander organisch materiaal. Volgens de verspreidingsatlas van LOCK & GOETHALS (2012) zijn er slechts vijf recente en twee oude waarnemingen voor Vlaanderen. De soort is strikt beperkt tot plaatsen waar bronnen ontspringen met zeer zuiver water. De larven verspreiden zich niet verder dan 100 m van de bron. Vermoedelijk kan de larve tijdelijk droogvallen overleven (HIGLER, 2005).

HEMIPTERA

HEBRIDAE

Hebrus pusillus (Fallén, 1807)

Van *Hebrus pusillus* zijn na 2000 slechts twee waarnemingen gekend en een 20-tal oudere waarnemingen (STOFFELEN *et al.*, 2013). De verspreiding in deze publicatie is echter al achterhaald want ondertussen staan in de databank van Eric Stoffelen nog acht waarnemingen uit vijf gebieden na 2010 nl. Neerpelt, Hageven, 23.VIII.2011, leg. N. Thys; Maasmechelen, Ven onder de berg, 10.I.2011, leg. L. Crevecoeur; Rijmenam, 't Ven, 01.I.2012, leg. N. Thys; Zutendaal, De Kuil, 16.IV.2014, leg. E. Stoffelen; Kinrooi, Stamprooierbroek, 27.VIII.2014, leg. E. Stoffelen.

Op www.waarnemingen.be staan nog meer waarnemingen nl. Rotselaar, Wezemaal, 22.III.2012 en 18.VI.2014, leg. N. Thys; Neerpelt, Hageven, 24.III.2012, leg. N. Thys; Genk, Het Wik, 25.III.2012, leg. N. Thys; Scherpenheuvel-Zichem, Vierkensbroek, 24.IV.2012, leg. N. Thys; Herne, 22.V.2012, leg. N. Thys; Peer, A-beekvallei, 12.VIII.2012, leg. N. Thys; Lubbeek, Koebos, 20.IV.2013, leg. N. Thys; Rijmenam, Cassenbroek, 01.V.2013, leg. N. Thys; Rotselaar, De plas, 12.V.2013, leg. N. Thys; Etalle, cron de buzenol, 16.VI.2013, leg. Daan Dekeukeleire; Linter, Walsbergen, 16.VI.2013, leg. N. Thys; Bekkevoort, Papenbroek, 22.VIII.2013, leg. N. Thys; Diest, Begijnenbeekvallei, 25.IX.2013, leg. N. Thys; Ravels, Kijkverdriet, 25.X.2013, leg. N. Thys; Hollebeke, Katteputten, 26.IV.2014, diverse waarnemers; Zonhoven, Geelberg, 10.05.2014, leg. N. Thys; Dilsen-Stokkem, Bergerven, 01.VII.2014, leg. N. Thys en Kinrooi, Stamprooierbroek, 05.VII.2014, leg. N. Thys.

Uit bovenstaande waarnemingen blijkt dat de soort veel beter verspreid is dan eerder gedacht en bijna het hele jaar door adulten kunnen aangetroffen worden.

STOFFELEN *et al.* (2013) melden dat de soort voorkomt in allerlei vegetaties waar verlandingsprocessen plaatsgrijpen en dat de soort in Vlaanderen bijna uitsluitend in veenmosbulten leeft. De vindplaatsen die ik zelf bezocht betreffen zowel vindplaatsen waar mos langs de oever staat als vindplaatsen waar veel vegetatie langs de oevers aanwezig is. Het merendeel van de eigen waarnemingen gebeurden langs oevers van poelen, maar de soort komt ook voor in graslanden die quasi permanent deels onder water staan.

PLATYHELMINTHES

PLANARIIDAE

Polycelis felina (Dalyell, 1814)

Op 09.I.2014 werd in een bronput in Lubbeek de platworm *Polycelis felina* aangetroffen. *Polycelis felina* is een koudminnende soort die in zijn voorkomen beperkt is tot bronnen, maar de soort kan zich slecht hechten, waardoor *P. felina* enkel voorkomt op plaatsen waar de stroming niet te sterk is (REYNOLDSON & YOUNG, 2000).

Crenobia alpina (Dana, 1766)

In de snelstromende Minnebron in het Meerdaalwoud werd op 29.XII.2012 de platworm *Crenobia alpina* aangetroffen. Deze soort is in tegenstelling tot *Polycelis felina* wel bestand tegen een sterke stroming. Beide soorten komen enkel voor in koud water (REYNOLDSON & YOUNG, 2000).

MOLLUSCA

HYDROBIIDAE

Bythinella viridis (Poiret, 1801)

In Gouvy werd eind juli 2013 in één van de bronnen van de Ourthe een dood exemplaar van de Groene bronslak gevonden. Op 24.X.2014 werd de soort gevonden in een zijrivier van de Ourthe tussen Cherapont en Bistain (gemeente Gouvy), op 26.X.2014 werden meer dan 10 ex. gevonden in de uitstroom van een bronbeekje dat tussen de rotsen liep in Bistain (Gouvy) en op 29.X.2014 werd een exemplaar gevonden in de uitstroom van een bronbeekje dat tussen de rotsen liep in Nisramont. Andere records van deze soort zijn zeldzaam en gaan terug tot voor 1953. Tussen 1906 en 1952 werd de soort op vier locaties in Wallonië gevonden: Rulles (Marbehan), Robertville, Eupen en Alle (databank KBIN).

Op <http://www.iucnredlist.org/details/189707/0> staat dat de soort bedreigd is volgens de IUCN-criteria en endemisch is voor Frankrijk, waar de soort voorkomt in een smalle regio in het noorden van Frankrijk, dicht bij de Belgische grens. De soort werd volgens BOUCHET (1996) beschouwd als kwetsbaar omdat ze slechts gekend was van twee sites in het stroomgebied van de Aisne. J.-M. Bichain & V. Prie (in 2009) zouden volgens deze website in een persoonlijke mededeling na 1996 nog extra vindplaatsen ontdekt hebben.

Hierbij is dus bevestigd dat de soort ook in België voorkomt en dus niet endemisch is voor Frankrijk.

CLITELLATA

HIRUDINEA

SALIFIDAE

Barbronia weberi (Blanchard, 1897)

De bloedzuiger *Barbronia weberi* is nieuw voor België. Een exemplaar werd gevonden in een groot en ondiep water in natuurgebied Hochter Bampd te Lanaken op 22.VI.2014. Deze exoot is afkomstig uit Zuid- en Oost-Azië en werd in de jaren '70 in Engeland ontdekt, in 1994 in Duitsland, in 1995 in Oostenrijk, in 2003 in Nederland (in de rivier de Waal te Opijnen) en in 2008 in Italië (GENONI & FAZZONE, 2008). In zijn natuurlijk verspreidingsgebied leeft deze soort in kleine, stromende wateren, maar ook in poelen en eutrofe meren. De soort is dikwijls geassocieerd met waterplanten en gebruikt planten als substraat en voor de aanhechting van eicocons. Vermoedelijk is de soort via

aquariumplanten zoals waterpest in de vrije natuur geïntroduceerd (NESEMAN & NEUBERT, 1999; GENONI & FAZZONE, 2008).

Dankwoord

Graag wil ik volgende mensen bedankt voor hun hulp bij de identificaties: Koen Lock (*Beraea maurus*), Ton Van Haaren (*Barbriona weberi*), Bart Bosmans en Marc Delbol (*Datonychus angulosus*), Nathal Severijns (*Bithynella viridis*). Verder bijzondere dank aan Jaap Winkelman voor de informatie via de website over Belgische bladkevers en Marc Hanssen voor het bezorgen van de bestaande gegevens van *Bithynella viridis*.

Referenties

- BOSMANS R., 1994. - Een gedocumenteerde rode lijst van de water- en oppervlaktewantsen en waterkevers van vlaanderen, met inbegrip van enkele case studies. Twol onderzoekso opdracht. Universiteit Gent (RUG), Laboratorium voor Ecologie, Zoögeografie en Natuurbehoud: Gent, 186 pp.
- BOUCHET P., 1996. - *Bithynella viridis*. 2006 IUCN Red List of Threatened Species. Dados de 6 de Agosto de 2007.
- BOUKAL D. S., BOUKAL M., FIKACEK M., HAJEK J., KLECKA J., SKALICKY S., STASTNY J. & TRÁVNICEK D., 2008. - Katalog vodních brouků České republiky. Catalogue of water beetles of the Czech Republic (Coleoptera: Sphaeriidae, Gyrinidae, Halipidae, Noteridae, Hygrobiidae, Dytiscidae, Helophoridae, Georissidae, Hydrochidae, Spercheidae, Hydrophilidae, Hydraenidae, Scirtidae, Elmidae, Dryopidae, Limnichidae, Heteroceridae, Psephenidae). *Klapalekiana*, 43: 1-289.
- DELBOL M., 2013. - Catalogue des Curculionioidea de Belgique (Coleoptera : Polyphaga). *Belgian Journal of Entomology*, 13: 1-95.
- DROST M.B.P., CUPPEN H.P.J.J., VAN NIEUKERKEN E.J. & SCHREIJER M. (eds.), 1992. - *De Waterkevers van Nederland*. Uitgeverij KNNV, Utrecht, 280 pp.
- FOSTER G.N., 2010. - *A review of the scarce and threatened Coleoptera of Great Britain*. Part 3: Water beetles, 142 pp.
- GENONI P. & FAZZONE A., 2008. - *Barbronia weberi* (R. Blanchard, 1897) (Hirudinea: Salifidae), an Asian leech species new to Italy. *Aquatic invasions*, 3: 77-79.
- HEBAUER F., 1992. - Rote Liste gefährdeter Wasserkäfer (Coleoptera aquatica) Bayerns. *Landesamt für Umweltschutz*, 111: 110-115
- HENDRICH L., 2005. - Rote Liste und Gesamtartenliste der Wasserkäfer von Berlin (Coleoptera: Hydradephaga, Hydrophiloidea part., Staphylinoidea part., Dryopoidea part.). In Der Landesbeauftragte für Naturschutz und Landschaftspflege/Senatsverwaltung für Stadtentwicklung. (Hrsg.): Die Roten Listen der gefährdeten Pflanzen und Tiere von Berlin.- Senatsverwaltung für Stadtentwicklung, Berlin, 68 pp.
- HIGLER B., 2005. - De Nederlandse kokerjufferlarven. KNNV Uitgeverij, Utrecht, 144 pp.
- LOCK K. & GOETHALS P.L.M., 2012. - Distribution and ecology of the caddisflies (Trichoptera) of Flanders (Belgium). *International Journal of Limnology*, 48: 31-37.
- LUNDMARK M., DROTZ M.K. & NILSSON A.N., 2001. - Morphometric and genetic analysis shows that *Halipus wehncke* is a junior synonym of *H. sibiricus* (Coleoptera: Halipidae). *Insect Systematics & Evolution*, 32(3): 241-251.
- NELSON B., 1996. - Species inventory for Northern Ireland – Aquatic coleoptera. Department of Zoology, Ulster Museum, Belfast, 36 pp.
- NESEMANN H. & NEUBERT E., 1999. - Annelida, Clitellata: Branchiobdellida, Acanthobdellea, *Hirudinea*. *Süßwasserfauna von Mitteleuropa*, 21 Bde., Bd.6/2.
- REYNOLDS T.B. & YOUNG J.O., 2000. - A key to the freshwater triclads of Britain and Ireland with notes on their ecology. Freshwater Biological Association Scientific Publications, 58: 72 pp.
- STOFFELEN E., HENDERICKX H., VERCAUTEREN T., LOCK K. & BOSMANS R., 2013. - De water- en oppervlaktewantsen van België (Hemiptera, Heteroptera: Nepomorpha & Gerromorpha). *Fauna van België*, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) Brussel: 1-254.
- WINKELMAN J.K., 2013. - De Nederlandse goudhaantjes (Chrysomelidae Chrysomelinae). Entomologische Tabellen 7, supplement bij Nederlandse Faunistische Mededelingen. Nederlandse Entomologische Vereniging, Naturalis Biodiversity Center en EIS-Nederland, 92 pp.